

СТРУКТУРА ГЕРАЛЬДИЧНОЇ СИМВОЛІКИ

Литвиненко Ю. М.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядаються особливості геральдичної системи англomовних країн та засоби експлікації геральдичних символів, що становлять її основу. Комплексний аналіз геральдичної мовної символіки враховує лексичні чинники, які вплинули на її формування, а також семіотичний характер елементів геральдичного тезаурусу. Виявлення кола геральдичних символів та визначення специфіки їх вербалізації допомагає осягнути семантико-стилістичні параметри мовних символів.

Ключові слова: символ, блазон, девіз, геральдика, вербалізація.

В статье рассматриваются особенности геральдической системы англоязычных стран и способы экспликации геральдических символов, которые составляют ее основу. Комплексный анализ геральдической лексики учитывает лексические факторы, которые повлияли на ее формирование, а также семиотический характер элементов геральдического тезауруса. Выявление ряда геральдических символов и определение специфики их вербаллизации помогает постичь семантико-стилистические параметры языковых символов.

Ключевые слова: символ, блазон, девиз, вербаллизация.

The article elucidates the peculiarities of heraldic system of the English-speaking countries and means of explication of the heraldic symbols that make up its basis. The complex analysis of heraldic language system takes into consideration lexical forces that had an influence upon its forming, and semiotic nature of the elements of heraldic thesaurus. The exposition of the set of heraldic symbols and of the specificities of their verbalization helps to comprehend the semantic-stylistic parameters of language symbols.

Keywords: symbol, blazon, motto, verbalization.

Символи виступають об'єктами вивчення в багатьох галузях людського знання, що відбилося в різноманітності існуючих дослідницьких підходів до цього поняття: філософському (О. Ф. Лосев, К. А. Свасьян), міфологічному (Е. Є. Гаврилюк), семіотичному (Ю. С. Степанов), логічному (Н. Г. Салмина), літературознавчому (Г. В. Осадко), власне лінгвістичному (Н. Д. Арутюнова, З. С. Василько, Т. В. Ковтун, В. І. Кононенко, О. А. Куцик, Т. С. Олійник, О. О. Потебня, Н. М. Сиромля, О. В. Шелестюк), лінгвокультурологічному (І. Живіцька, Ю. М. Лотман, В. А. Маслова, Н. В. Слухай), лінгвокогнітивному (І. А. Бескова, Т. Ю. Горчак, О. В. Єлисеєва, О. П. Левченко, С. Г. Шурма), етнолінгвістичному (О. С. Снітко, О. С. Таран). Таким чином, символ стає предметом міждисциплінарних досліджень. Поява численних публікацій переконливо свідчить про прагнення дослідників визначити суттєві параметри символу в аспекті певної науки. Підвищена увага до проблем символу зумовлена тим, що символічні форми опановування дійсності відіграють значну роль у створенні картини світу, а сам символізм розуміється як вихідна функція думки, що визначає типи світогляду в усій повноті градації. Процеси символізації втілюються в мові, відбиваючи особливості свідомості, закономірності пізнання світу. Проте одне з найбагатших джерел для розгляду символіки досі залишається поза увагою дослідників. Геральдична система постає своєрідним культурно-історичним симболарієм і дає можливість аналізувати типові символи та мовні засоби їхнього відображення. В цій статті ми розглядаємо геральдичну систему англomовних країн та засоби експлікації геральдичних символів, що становлять її основу.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі геральдичної мовної символіки з урахуванням лексичних чинників, які вплинули на її формування, а також семіотичного характеру елементів геральдичного тезаурусу, виявленні кола геральдичних символів та визначенні

специфіки їх вербалізації. Досягнення вказаної мети передбачає виконання таких завдань: з'ясувати семіотичні особливості лексичних складників геральдичного тезаурусу, на конкретних прикладах значень геральдичних символів виявити їхні унікальні та специфічні смисли, дослідити лексико-стилістичні особливості номінацій геральдичної символіки та встановити конотативні значення, які супроводжують мовні символи.

Обґрунтовані в статті теоретичні положення, проаналізований фактичний матеріал, результати дослідження можуть бути використані в курсі “Лексикологія англійської мови”, а також у розвідках із семіотики, лінгвокультурології та теорії номінації.

Герб – це різновид спадкової емблеми, розрізняювального знака, на якому сполучення кольорів, предметів та фігур має символічне значення. Гербом може володіти окрема людина або певний колектив людей. Побудова герба відбувається за певними правилами, геральдичними канонами. Звичайно в геральдиці використовувалися чисті контрастні кольори та стилізовані фігури, щоб герб і його власника можна було розпізнати в бою. Герб зображується на прапорах, хоругвах, монетах, печатках, документах. Усний чи письмовий опис герба називається блазоном, наприклад, зображення трьох золотих жолудів на зелені: *Vert, three acorns or* [12, с. 7].

Герби досягли найбільшого розквіту в середньовіччі, в період хрестових походів та лицарських турнірів. Саме тому класичний герб тісно пов'язаний з обладунком лицаря. Його головні елементи: щит (*shield*), шолом (*helm*), нашоломник або клейнод (*crest*), намет (*mantle*), девіз (*motto*) [11, с. 14]. Кожна із цих деталей може стати окремим геральдичним символом. Основою для створення герба слугує щит, який змінював свою форму разом зі зміною тактики бою. Залежно від форми щита отримували різні назви. Трикутний щит називають варязьким, овальний – італійським, квадратний, закруглений знизу – іспанським, чотирикутний загострений – французьким, круглий невеликий – візантійським, складної форми – німецьким або тарчем, також існують ромбічний, квадратний, англійський та польський (див. мал.1).

Мал.1

Слово-символ *щит* зустрічається в багатьох творах англословної літератури, наприклад: *His siluer shield, now idle maisterlesse* [19, с. 95], *Thy beauty's shield, heart-shap'd and vermeil dyed?* [16, с. 209], *This knowledge that in the end everything must crumble but a woman's work is her rock and her shield, a strong fortress, a faithful lover* [22], *It was advice Erika took seriously, distancing herself from Fritz as much as possible and adroitly using Rosa as a shield* [22]. У другому, третьому і четвертому прикладах спостерігаємо втілення найпоширенішого символічного трактування щита як символу захисту та укриття, звідси дериват *enshield* означає “прихований, укритий”. Ці асоціації базуються не лише на фізичному досвіді, коли щит як фізичний об'єкт здатен перешкоджати посяганню на життя його власника, а й на емпіричному рівні, коли сама лише наявність щита ідентифікує його власника і оберігає його від нападу, як у романі Т. Мелорі “Смерть Артура”, де Сер Балін обмінюється щитом з іншим лицарем, геральдичні символи якого невідомі широкому загалу, і внаслідок цього опиняється під загрозою: *She said, 'O knyght Balin, why have ye lefte your owne shield? Allas! Ye have put yourself in grete daunger, for by your shield ye shold have ben knowen...'* [21, с. 88]. Проте захисна функція

не завжди спрацьовує: герой розколює щит противника, щит не захищає свого власника, і цей символ може перетворитися на антисимвол, як у відомому перекладі давньоанглійської поезії А. Теннісоном: *He with his Brother; Edmund Atheling, Gaining a lifelong Glory in battle, Slew with the sword-edge There by Brunanburh. Brake the shield-wall, Hew'd the linden-wood, Hack'd the battle-shield* [22]. Символ, вербалізований номінативною одиницею щит, здатний функціонувати в текстах як власна назва (ім'я, прагматонім, епонім тощо). Згадаємо лише діда Хротгара, одного з персонажів давньоанглійської поеми Беовульф: *Oft Scyld Scefing sceadoena юreatum, monegum mægþum, meodosetta ofeah, egsode eorlas* (There was Shield Sheafson, scourge of many tribes a wrecker of mead-benches, rampaging among foes. Перший – Скільд Скевінг, воєвода, що не раз відривав ворожі дружини від лавок бражних) [16, с. 7], або торгові марки для обміну “Грін шилд”: *My missus has to buy the kids' clothes down the jumble sale and if she wants a pair of nylons they come off the Green Shield stamps* [22].

В описі символіки щита прийнято називати правою частиною те, що ми бачимо зліва, і навпаки. Положення щита також має символічне значення – іноді, дуже рідко, він буває зображений перевернутим. Такі перевернуті щити означали, що їхні власники мертві: *Ryght so sir Launcelot departed, and whan he com to the Chapell Perelus he alyght downe and tyed his horse unto a tytyll gate. And as sone as he was within the chyrche-yerde he sawe on the frunte of the chapel many fayre ryche shyldys turned up-so-downe, and many of tho shyldis sir Launcelot had sene knyghtes bere byforehande* [21, с. 167].

У більшості випадків щит буває розділений на кілька частин, кожна з яких називається полем. Цей принцип називається діленням щита і передбачає, що щит може бути розділений прямими або фігурними лініями, які виходять із певних точок щита і йдуть у певних напрямках. Лінія розподілу може бути єдиною або таких ліній може бути багато, але всі вони мають бути проведені пропорційно. Чотири основні поділи (розтин, перетин, скіс праворуч і скіс ліворуч) можуть поєднуватися найрізноманітнішими способами. З виокремленням менших частин поля утворюються головні (почесні) та другорядні геральдичні символи, які геральдисти називають фігурами. До почесних геральдичних фігур належать *chief* (глава), *bend* (перев'яз), *pale* (стовп), *fess* (пояс), *chevron* (кроква або шеврон), *cross* (хрест) [14, с. 26]. Кожна з фігур несе своє символічне навантаження. Наприклад, у Т. Мелорі лицар Паломід носить зубчастий герб (*indented*), тобто щит поділений *per fess* (за лінією поясу) або *per chevron* (за лінією крокви), що відображає його двоїсту натуру, боротьбу добра і зла в його душі, більше того – він мусульманин, що викликало підозру в християнському світі Середньовіччя, але він один з кращих лицарів, і ця двоїстість відбита в його гербі. Різновид перев'язу (*bend sinister*) вважається серед герольдів символом незаконнонародженості, і, ймовірно, Т. Мелорі, створивши вигаданий герб для Мордредра, не випадково помістив на щит перев'яз (*for he beryth a shyldre of sylver and blacke bendis* [20, с. 587]), бо всі відомі легенди артуріанського циклу підтверджують, що Мордред був позашлюбним сином Артура. Нарешті, символіка хреста є багатогою на тлумачення. Лицар Галахад отримує білий щит з червоним хрестом (*the whyght shyldre with the rede crosse* [20, с. 1020]) з храму, тобто хрест символізує християнську віру, а також страждання, оскільки він був намальований на щиті кров'ю Йосипа Арimateйського, а білий колір щита символізує чистоту думок Галахада, його благочестя і навіть, можливо, дозвіл побачити чашу Грааля [3, с. 57; 7, с. 114].

Існує понад три сотні другорядних геральдичних фігур: *inescutcheon* (щиток, або серце щита), *quarter* (вільна частина), *bars* (брусок), *label* (турнірний комір), *roundel* (коло, або монета), *lozenge* (ромб) тощо. Символ хреста, зображеного зі вкороченими кінцями, вважається другорядним символом. Таких хрестів у геральдиці існує біля чотирьохсот різновидів: *the cross bottonny, the cross flory, the cross moline, the cross potent, the cross patée or formée, the cross patonce, the cross crosslet* [10, с. 41].

На щиті зображають також гербові фігури, які умовно називають негеральдичними, хоча більшість з них ніде, крім гербів, не зустрічаються. Вони виокремлені в три групи: природні, штучні та фантастичні (легендарні) [1, с. 217-218; 4, с. 5-6; 8, с. 44, 49; 13, с. 185]. До природних символів відносять зображення людей (а також янголів, святих, демонів), частин людського тіла, тварин, птахів, комах, рослин, стихій, річок, гір та подібних явищ. Найпопулярнішими в геральдиці були зображення звірів і птахів, які символізували чесноти лицарів. Блазонуючи кожен зоосимвол або антропоморфний символ, неодмінно вказують його місце на щиті. Кількість таких місць обмежена і при тлумаченні може бути суттєво важливою. Так, лева на варті (*lion guardant*) можна протиставити сплячому левові (*lion dormant*) [5, с. 117; 6, с. 89]. Штучними символами прийнято називати різноманітні предмети, створені людиною: знаряддя праці, кораблі, будівлі, музичні інструменти, але найбільшу частину цієї групи символів становить зброя – шоломи, мечі, стріли, арбалети, сокири тощо. Фантастичні (легендарні) символи представлені переважно зооморфними фігурами з античної та середньовічної міфології: кентавр, одноріг, фенікс, саламандра тощо.

Зображення на полі щита наносяться кольорами. Колір – це аспект будь-якого об'єкта, що може бути описаний за допомогою відтінків/тонів, насиченості та яскравості/освітленості. Хоча психологічне сприйняття кольорів суб'єктивне, вони чітко пов'язуються з настроєм та емоціями. Геральдичні кольори розподіляються на *metals* (метали), *furs* (хутра) і *tinctures* або *enamels* (тинктури або емалі). Особливим типом геральдичних кольорів є хутра – *ermine* (горностай) і *vair* (білка) з їхніми різновидами *erminois* (золотий горностай), *ermine* (протигорностай), *vairy* (золота білка), *countervailr* (протибілка), *pean* (золотий протигорностай), *bunffeh* (строката білка), а також надзвичайно рідкісні *papellone* (луска) та *plumete* (пір'я) [10, с. 218; 11, с. 84; 14, с. 42]. Особливий різновид білячого хутра, який зустрічається тільки в англійській геральдичній практиці, – *potent*. Ще один різновид білячого хутра в англійській геральдичній традиції, на відміну від німецької та французької, має своє особливе іменування: *miniver*. У художній літературі ця номінативна одиниця була використана з приписаним їй символічним значенням: у вірші Е. А. Робінсона “*Miniver Cheevy*” зображена сучасна людина, яка захоплюється лицарськими звичаями, тобто ім'я натякає на її захоплення [21], в романі Дж. М. Грема “*Mrs. Miniver*” указується, що своє ім'я жінка запозичила з геральдики, щоб викликати асоціації із заможністю, знатністю і владою (“*Miniver*” was a name she borrowed from heraldry) [21].

Традиція використовувати в геральдиці хутра, ймовірно, походить від давнього звичаю оторочувати щити хутром тварин. Хутро відповідно до середньовічних норм могло використовуватися тільки королівськими і дворянськими родинами на знак їхньої винятковості і переваги, що відображають уривки художніх творів: *An Austrian princess wrapped in ermine* [21], *Scarlett draped the coverlet around her shoulders as if it were an imperial robe of ermine* [21], *There are people here who can identify the collars. People who can interpret the ermine trim, the scarlet cowl, the dark blue ribands* [21], *He was clad in snow-white armor, and from his shoulders a white ermine coat depended* [21].

Символічну ієрархію геральдичного хутра знаходимо в романі “Айвенго”: *furred at the throat and cuffs with what was called minever; a kind of fur inferior in quality to ermine, and formed, it is believed, of the skin of the grey squirrel* [18, с. 23].

Усім геральдичним тинктурам притаманне символічне значення: *or* (золото) – король металів, символізує вельможність, могутність і багатство, а також чесноти: силу, вірність, чистоту, справедливість, милосердя і упокорювання; *argent* (срібло) – символізує благородство, відвертість, а також чистоту, невинність і правдивість; *azure* (блакить) – символізує великодушність, чесність, вірність і бездоганність або просто небо; *gules* (червень) – символізує хоробрість,

мужність, любов; *vert* (зелень) – символізує надію, достаток, свободу і радість, але може і просто означати луг трав; *sable* (чорнь) – символ обережності, мудрості, постійності у випробуваннях, а також печалі і трауру, смутку; *purpure* (пурпур) – символізує благочестя, помірність, щедрість і верховне панування [1, с. 153; 9, с. 34].

Жорсткої системи регламентування символічних значень кольорів не існує, тому в різних джерелах наводяться відмінні тлумачення хроматичної символіки. Звичайно червоний/пурпуровий колір, фарба якого коштувала дуже дорого, оскільки добувалася лише з одного різновиду мушель, символізував статки, багатство, високий статус людини, яка могла придбати собі таку фарбу, але водночас мав паралельне значення – кров, пролита в боротьбі, як у романах Вальтера Скотта: *the Boar's head...was represented with gory tongue and bloody tusks, or, in proper language, langed and dentated gules* [17, с. 510-511]. Золото як колір і метал має здатність накопичувати сакральні-магічні властивості, якими наділяється і власник цього кольору або артефакту. Так, певною долею сакральності наділена орифлама, “золоте полум'я”, метафоричне найменування королівського стяга Франції: *Cunningham called on them to drink the speedy hoisting of the Oriflamme (the royal banner of France)* [17, с. 100]. Головних тинктур, тобто власне кольорів, лише 5, але спеціалісти виділяють ще кілька рідкісних емалей. Наприклад, *tenne* (*tenny*, *tawney*, або *orange*), *sanguine* та *murrey*, притаманні лише англійській геральдиці. Герби з використанням цих тинктур можна знайти в Шотландії: *“Clayhills, of Invergowrie, bears per bend sanguine and vert, two greyhounds courent bendways argent”* (“Клейхіллз з Іннергаурі носить на перев'язі тілесного та зеленого кольору двох борзих, що біжать по перев'язі на срібному фоні”) [12, с. 104] та Англії: *“Tickell bears argent a taunch tenne”* (“Тікелл носить на срібному фоні довгий рукав брунатно-жовтогарячого кольору”) [12, с. 128]. Деякі кольори – *blue celeste*, *brunatre*, *carnation*, *cendree*, *rose* – не належать до емалей, металів або хутра і класифікуються як відтінки, натуральні кольори. Саме такий колір обрав Т. Мелорі для опису щита Брунатного лицаря, щоб зробити герб промовистим, тобто відобразити ім'я власника (*Breunes Saunze Pite*) у гербі [20, с. 570], а також символічно вказати безжалісну й люту натуру цього лицаря, асоціативно прирівнявши його до демонів, герби яких у середньовічних бестіаріях були брунатного кольору. До символів, зафарбованих натуральними кольорами, в західноєвропейській геральдиці застосовують термін *propre*. Їх використання загалом небажане і доцільне лише в окремих випадках.

Крім вищезазначених кольорів, існує також дамасцирування (*diaper*) – тонкий, ніби гравірований візерунок, який вкриває поле щита і нагадує тканину, павутиння. Якщо лицарі молоді і не встигли прославити себе турнірними та бойовими перемогами, вони носять звичайний білий щит без будь-яких кольорів і фігур, який позначається лексемою *vergescu*: *Lancelot picked three knights who were recommended by the young damsel to go with him, and he arranged that all four of them should bear the vergescu. This was the white shield carried by unfledged knights...* [21]. *Vergescu* носять також лицарі королеви – спеціально підібраний загін: *At that tyme was such a custom that the quene rode never wythoute a grete felyship of men of armys aboute her. And they were many good knyghtes, and the moste party were younge men that wolde have worshyp, and they were called the Quenys Knyghtes. And never in no batayle, turnement nother justys they bare none of them no maner of knowlecchyng of their owne armys but playne whyght shyldis, and thereby they were called the Quenys Knyghtes* [20, с. 792]; *She had left her bodyguard behind – the Queen's knights, who all bore the vergescu...* [21]. Нарешті, лицарі Круглого Столу в багатьох художніх творах артуріанського циклу використовують простий білий щит з метою маскуванню своєї справжньої особистості: *It may not be amiss to mention that a good judge of style could often recognize a knight in armour, even if he was disguised and bearing the vergescu* [21]. Але автори художніх творів, які використовують описи гербів, не завжди послуговуються блазонною мовою, передаючи символіку щита нейтральними

лексемами буденної англійської мови: *one shylde was enewed with whyght and that othir shylde was rede* [20, с. 110]. Більше того, винаходять власні геральдичні кольори, які є дев'яцістю стосовно усталених норм і практик. Символізм геральдичних кольорів надзвичайно насичений. Кожній тинктурі відповідає певна планета, коштовний камінь та день тижня, іноді також квітка та число. Таблиця з такими даними представлена в геральдичному словнику [12, с. 62]:

1.	Or	Gold	Sun		Topaz
2.	Argent	Silver	Moon		Pearl
3.	Gules	Red	Mars		Ruby
4.	Azure	Blue	Jupiter		Sapphire
5.	Sable	Black	Saturn		Diamond
6.	Vert	Green	Venus		Emerald
7.	Purpure	Purple	Mercury		Amethyst
8.	Tenné	Tenny	Dragon's Head		Hyacinth
9.	Sanguine	Blood colour	Dragon's Tail		Sardonyx

Геральдичні емалі можна вважати прототиповими, оскільки ці кольори існують у кожній геральдичній системі, більше того – в кожній цивілізації.

Будь-який герб важко уявити без такого елемента, як девіз (легенда) або, рідше, військовий заклик. Хоча девізи є необов'язковими, другорядними гербовими фігурами, які розміщуються на девізній стрічці унизу герба, вони надають яскравих характеристик їхнім власникам, тому в текстах художньої літератури ми неодноразово зустрічаємо приклади девізів персонажів або інституцій.

У єдиній відомій нам лінгвістичній роботі з вивчення девізів дається таке визначення: девіз – це універсальне письмове висловлення з власною внутрішньою структурою, що є елементом герба, але може існувати ізольовано від інших гербових фігур, складається звичайно з короткої конструкції, що сприяє максимальному згущенню та концентрації інформації і являє собою згорнутий зміст основної ідеї поведінки або діяльності власника герба [2, с. 10].

Девіз держави як словесно-понятійна формула виступає одним з основних символів держави та її суверенітету і виражає найвищі цінності й ідеологічні основи держави та її суспільства. Наприклад, девізом Великобританії з часів Генріха V виступає вислів *Dieu et mon Droit*, який з французької перекладається як “Бог і моє право” і вказує на божественне походження прав монарха на англійську корону: *Enter the gate, above which remains the late Queen's golden rose and her device, Dieu et mon Droit, into a puzzles game of ten courts* [21]. Девіз у гербі Германської імперії, який широко використовувався з 19 століття в німецьких військах і був викарбуваний на ремнях солдат пруської армії, рейхсвера, вермахта, поліції ФРГ, походить від давнього бойового закликів і символізує впевненість у силі, підкріплену релігійною вірою: “*It had 'Gott mit uns' on the buckle.... Did you get the Iron Cross, Phil?*” [21].

Деякі геральдисти [10, с. 118; 12, с. 95] виводять походження девізів зі “слоганів”, тобто гаельською “*sluayh-ghairm*” – бойових закликів. Ми справді маємо приклади, коли давній бойовий заклик майорів на прапорі або ставав девізом на щиті, як вищезгадані закликів *Dieu et mon Droit* або *Gott mit uns*. Найвідоміші з таких девізів належать англійським та французьким королям і містять у собі лінгвокультурну інформацію про святих покровителів цих країн: *Then were heard the mingled cries of France's and England's warfare – “St. George! St. George for merry England!” – “France! France! Montjoye! St. Denis!”* [21].

Мова девізів в англійських художніх творах варіюється від найпоширенішої в жанровому тексті девізів латини і традиційної англійської до інших європейських мов, зокрема італійської чи іспанської: *There was a motto, almost illegible, in Spanish. – Cuidado! – aguarde vim!* [21]; *That formed the motto to the ring, that I gave you, after I came from Italy. No – I beg your pardon: that was Italian – a – uno — what was it, Lucia?*” *There is an Italian proverb’ said Lucia – perhaps that is it. Uno leva la lepre: e, un altro la piglia*’ [21]; *Banner of Smith borne by Percy. – Three Turks’ heads on a field; motto – Vincere est Vivere, Accordamus* [21]; *...sealed it with the well known device of a laurel leaf, and the motto, “Je ne change qu’en mourant”* [21]; *Read, I say, his motto, – for each printer had his motto, or device. My ancestor’s was expressed, as you see, in the Teutonic phrase, Kunst macht Gunst – that is, skill, or prudence, in availing ourselves of our natural talents and advantages, will compel favour and patronage, even where it is withheld from prejudice or ignorance* [21].

Девіз постає найяскравішою одиницею комунікації в гербі через своє висунення, відмінність від інших компонентів, цілком вербальну сутність. Досягнення мети привернення уваги в девізі здійснюється за допомогою різних засобів: використання структурних особливостей речення, фонетичних та графічних, а також семантико-стилістичних особливостей девізного тексту. Девіз покликаний виконати не лише завдання привернення уваги, а й закріплення образу, тому невід’ємні характеристики девізу – лаконічність, виразність, легкість запам’ятовування, багатозначність. Особливий інтерес викликають лінгвістичні особливості девізу, оскільки саме вони пояснюють видове різноманіття девізів та принципи їх функціонування.

Важливими просодичними характеристиками девізу є фонетичний та ритмічний повтор. Девіз має легко вимовлятися і бути зрозумілим, оскільки простота сприйняття нескладних, іноді віршованих текстів прискорює процес запам’ятовування девізу. Ці вимоги досягаються римою, алітерацією та асонансом: *It was a stamp with a terribly figurative coat of arms, at odds with all the laws of heraldry and accompanied by a date and a motto translated from Girondist French: 15 June. Freedom and Federation* [21]; *After that, the town of Apple Valley adopted a new motto: An apple pie a day keeps the monster at play* [21]; *“Beauty and Booty.” my favorite motto, you know* [21]; *...which was richly illuminated with a series of heraldic ornaments, amongst which was conspicuous the shield with three turbaned heads and the motto “vincere est vivere”* [21]. Наявність рими в девізах, присутність ефекту звукоімітації забезпечують необхідну емоційну насиченість девізів, створюють їхню візуальну та слухову привабливість, підвищують виразність висловлення за рахунок особливої організації звукового потоку, виділяють цей елемент у візуальному комплексі гербів та текстовому комплексі їх блазонів.

Якщо говорити про візуальність, то графічна презентація деяких девізів може відрізнятися від графічної презентації всього блазону або інших девізів. Логічне або емоційне підсилення думки відбувається шляхом використання великих літер на початку слова або у всьому девізі: *...around which was swathed a broad white band on which was printed in big letters the Brownie Guide Motto, LEND A HAND* [21]; *The best I could do in extra-large was one that had a flag on it and said UNITED WE STAND* [21]; *He was General John Stark, who led the New Hampshire Minutemen to battle in the Revolutionary War and coined the state’s motto, Live Free or Die* [21]. Емфаза може передаватися також знаками оклику: *A youth, who bore, mid snow and ice, A banner with a strange device, Excelsior!* [21].

Морфологічні особливості мови девізів цілком визначені. З усіх частин мови в них найчастіше використовуються іменники, оскільки девізи потребують номінації багатьох предметів та явищ. Іменники виконують найважливішу інформативну функцію: *I have a pride in thee, my land, Home of the free and brave; Still to thy ancient motto stand, Of Honor or a grave*’ [21]. З морфологічних мовних засобів у девізах також присутні спеціалізовані знаки інтеграції, найчастіше виражені займенниками: *The motto formed part of the coat of arms he had designed for the establishment –*

five poker dice surmounted by an imperial crown. "The gods help those who help themselves" [21]; The same device was displayed on their shields, and their heralds bore it aloft, in the form of a beautiful boquet embossed on satin, as the insignia of their order. The motto was "We droop when separated" [21].

Основною лексико-семантичною рисою девізів є специфічний добір лексики, яка характеризується багатим конотативним змістом і ряснотою значень, слова часто стилістично забарвлені, лексика вживається в непрямому значенні для підсилення образності. Подекуди використовуються антоніми, оніми, абрєвіатури, ідіоматичні вирази, низькочастотна лексика типу архаїзмів і запозичень та емоційно-оцінні обертони, гра слів, яка будується на багатозначності або стилістичному контрасті. Наприклад, архаїчний діалектизм *aye* у тексті девізу: *And hence, in fair remembrance worn, You sheaf of spears his crest hath borne; Hence his high motto shines revealed, 'Ready, aye ready,' for the field* [21]. Для збільшення асоціативності девізів уживаються тропи, серед яких можна назвати метафору, іронію, каламбур та ін. Так, каламбур у промовистому гербі спостерігаємо в такому прикладі: *My father claimed he was descended from Sanson de Longval and that our family coat of arms derived from either the First or Second Crusade. Its escutcheon represents another pun: a cracked hell and the motto San son: without sound* [21]. Іронічне ставлення до культу грошей спричинило перефразування девізу: *In God We Trust, All Others Cash* [21]. У девізі також використовуються такі стилістичні фігури, як антитеза: *You catch on fast, son. United we stand, divided we fall* [21].

До семантико-синтаксичних критеріїв, які характеризують девізи і позитивно впливають на їхнє сприйняття, належать інформаційна ємність та лаконічність. Проте стислість і афористичність девізу накладає певні обмеження на його конструювання, насамперед, на його довжину, оскільки він має передавати максимальну кількість інформації за мінімальної кількості слів. Важлива мовна особливість девізу – прагнення до стислості за допомогою простих синтаксичних структур і водночас збереження чіткого прагматичного спрямування. Компресію інформації та здатність її запам'ятати забезпечує телеграфний стиль девізів. Тому переважна більшість девізів – прості речення. Іноді вони представлені словосполученням або навіть одним словом: *I would have a gaping mouth and two outstretched hands gules on a field sable, the motto the single word desidero thrice repeated* [21]. Девізи, оформлені як складні речення, зустрічаються рідше: *If they'd had a family motto, it would have been You Know Perfectly Well What I Mean* [21]. Ще однією зафіксованою синтаксичною особливістю є використання еліптичних конструкцій: *The best I could do in extra-large was one that had a flag on it and said UNITED WE STAND* [21].

Парцеляція як стилістична фігура, що відокремлює певні частини або слова фрази як самостійні речення і звертає на них увагу читача, представлена в такому фрагменті: *But Technotopia was the official party line, along with the motto "Building Tomorrow's Town, Today"* [21]. Рідше використовують сегментовані конструкції або відокремлення, наприклад, *Banner of Smith borne by Percy. – Three Turks' heads on a field; motto – Vincere est Vivere, Accordamus* [21]. Паралельні синтаксичні конструкції як тотожне або подібне розміщення елементів у суміжних частинах тексту надають схожості явищам, можливо, навіть порівнюють їх та пропонують вибір: *Our division motto was Learn All, Say Nothing* [21]. Нерідко використовується окличний тип речень: *"The crest is a Winged Leopard – the motto – Grasp boldly, and bravely strike!" Both crest and motto are those of Albarone* [21]. Стосовно порядку слів слід підкреслити вживання інверсії, завдяки якій створюється гра слів, жарт: *Each depiction of arms was neatly labelled beneath. "The Earls of Berkeley", he read thoughtfully, and considered the motto, "Dieu avec Nous". "Nous avec Dieu" would be more appropriate now; that line of earls was extinct* [21]. Широко використовуються заперечні форми: *Trust no one had become her motto* [21]. Як ефективний засіб привернення уваги в девізах може бути наявна трансформація, перефразування рядків

відомих джерел: *the room being decorated with a shield for each President, bearing his name, crest, and a suitable motto. The motto assigned Crookes was: "Ubi Crux, ibi Lux."* But on this particular evening a burlesque shield was also made ready, with the motto: *"Ubi Crookes, ibi Spooks."* Everyone, including Crookes, laughed a trifle louder [21]. Повтор для девізів характерний на будь-якому рівні – фонемному, морфемному, лексичному, синтаксичному. Наприклад, синтаксичний повтор у девізі: *You know my motto: freedom of choice, freedom of speech* [21].

Очевидно, всі перелічені засоби слугують потребі лінгвістичної компресії, є прикладом економії мовних засобів і виступають у ролі емоційних інтенсифікаторів.

Таким чином, до гербових символів належать щит, форма, шолом, намет, девіз, почесні та другорядні фігури, природні, штучні та фантастичні негеральдичні фігури, хутра, метали та емалі. Подальші розвідки в цьому напрямку можуть концентруватися на когнітивному аспекті геральдичної лексики, зокрема, планується вибудувати сітку концептів, які перетинатимуться з геральдичним симболарієм.

Література

1. Арсеньев Ю. В. Геральдика / Ю. В. Арсеньев. – М.: ТЕРРА-Книжный клуб, 2001. – 384 с.
2. Барышников М. С. Семантика и прагматика девизов на монетах: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Михаил Сергеевич Барышников. – Волгоград, 2009. – 204 с.
3. Бауэр В. Энциклопедия символов / В. Бауэр, И. Дюмотц, С. Головин. – М.: КРОН-ПРЕСС, 2000. – 504 с.
4. Геральдика мира / О. И. Бортник, И. В. Резько. – Минск: Харвест, 2008. – 240 с.
5. Пастуро М. Геральдика / М. Пастуро – М.: ООО Изд-во Астрель, 2003. – 144 с.
6. Слейтер С. Геральдика. Иллюстрированная энциклопедия / [Сост. С. Слейтер]. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 266 с.
7. Шейнина Е. Я. Энциклопедия символов / [сост. Е. Я. Шейнина]. – М.: АСТ; Харьков: Торсинг, 2006. – 591 с.
8. Щелоков А. А. Увлекательная геральдика / А. А. Щелоков. – М.: Изд-во Эксмо, 2006. – 352 с.
9. Энциклопедия символов, знаков, эмблем. – М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2006. – 608 с.
10. Barrington A. Lectures on Heraldry / A. Barrington. – L.: George Bell, 1844. – 357 с.
11. Clark H. An Introduction to Heraldry / H. Clark. – L.: Henry Wahbourne & Co, 1854. – 298 с.
12. Parker J. H. A glossary of terms used in British heraldry / J. H. Parker. – Oxford: Shrimpton, 1848. – 310 с.
13. Volborth C. A. Heraldry of the World / C. A. Volborth. – Norwich: Fletcher & Son Ltd, 1973. – 210 с.
14. Wade W. C. The Symbolisms of Heraldry / W. C. Wade. – L.: George Redway, 1989. – 236 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

15. Beowulf. – L.: Saland Publishing, 2007. – 196 с.
16. Keats J. Selected Poems. – L.: Penguin Books Ltd, 1996. – 203 с.
17. Scott W. Quentin Durward. – М.: Foreign Languages Publishing House, 1962. – 561 с.
18. Scott W. Ivanhoe. – Ware: Wordsworth Classics, 2000. – 423 с.
19. Spenser E. The Faerie Qveene. – Harlow: Pearson Education, 2006. – 138 с.
20. The Works of Sir Thomas Malory. – Oxford: Clarendon Press, 1967. – 1846 с.
21. BNC, КОНА, СОСА: онлайн-доступ <http://corpus.byu.edu/>